

CSERMÁK ANTAL EDELÉNYBEN

Közzéteszi: Laki Lukács László

Száz éve, 1898. április 28-án halt meg Abonyban **ABONYI LAJOS**, eredeti nevén Márton Ferenc író, szerkesztő. Kisterenyén született 1833. január 9-én. A magyar falusi élet ábrázolásában Mikszáthnak és Gárdonyinak is előfutára. Műveiben kevésbé idillikus, a valóság kemény ábrázolása felé fordul. Ő tarthatjuk a magyar naturalista széppróza előfutárának. Kezdeti sikerei után valahol az irodalom határvidékén maradt, később úgyszólván el is felejtették. Legfontosabb regényei közül való az 1864-ben írott **A mi nótáink** című műve, amely **Csermák Antal** életútjának története.

Csermák Antal zeneszerző, a 19. század eleji magyar romantikus zene kimagasló alakja (* ?, 1774 (?), – † Veszprém, 1822. október 25.). Származását homály fedi, életkörülményei sincsennek tisztázva. Csermák, Bihari Jánossal (1764-1827) és Lavotta Jánossal (1764-1820) együtt, annak a „virtuóz triász”-nak tagja, amely a 19. század első évtizedeinek magyar zenéjében korszakos jelentőségre emelkedett. Biharinál tanultabb volt, szerzeményeit maga jegyezte le. Táncai azonban idegenszerűbbek, mint Biharié. A magyar népzenevel nemigen volt kapcsolata, inkább a nyugati hangszeres irodalom felé orientálódott. Egyike a legelsőeknek, akik az új verbunkos-stílust nyugati kamarazenei apparátuson szálaltatja meg.

Abonyi Lajos **A mi nótáink** című regényének **Az öreg koldus** című fejezetében Csermák Antal edelényi tartózkodását jeleníti meg. A regényíróra és a zeneszerzőre emlékezünk e regényrészlettel.

X.

Az öreg koldus

A legregényesebb vidékek egyikén fekszik Edelény városka, a vidoran folydogáló Bódva patak mellett. Míg két oldalon a természet által gyönyörű panorámává alkotott erdős bércekre s azok aljába ültetett falvakra s a regényesség és történelem által szentesített Sajó völgyére tekint; addig le, dél felé, a rónás mezőség nyílása kezd előtte elterülni, mint egy kiinduló gondolat, mely az elnyúló jövőbe merülve, véget nem érhető képzeletté mosódik el.

A nap mosolyogva tündökli be a tájat, sugaraitól ragyognak a városkák és falvak fehér tornyai; de e pillanatban úgy tetszik, mintha az edelényi templom tornya ragyogna legjobban s moso-

lyogna legvidámabban, s vidor tekintetével minden oldalra, amerre néz, még üdvözlőné is az országutakon robogó kocsikat, úgy, mintha mindazok, melyek felé közelednek, egytől egyig az ő szívesen fogadott vendégei lennének.

Üdvözlő mosolyaiból még annak a szegény koldusnak is jut, aki bandukolva halad az országút melletti gyalogúton, akit beszáll, belep a robogó kocsik által felvert úti por, s kit a robogó kocsikban ülők figyelembe sem látszanak venni, igazolván neki azon közmondást, hogy szemérmes koldusnak üres a tarisznyája. Mely utas venne figyelembe egy olyan koldust, ki nem ül ki az út szélére, nem hallat szánalomra gerjesztő siralmas énekeket, melyek harsány jajveszékeléseikkel még a köveket is megindítanak.

A koldus tehát csak megy, megy tovább, görcsös botjával és üres tarisznyájával.

Megy ő is azon irányban, amerre a robogó kocsik valamenynyen igyekeznek.

Az edelényi egyház nem minden ok nélkül öltött magára ily ünnepies, elfogadó színezetet. Valóban egy szép, egy megható vallásos ünnepély készül annak szent falai között, mely már több nappal ezelőtt mint villám-hír futá be a vidéket s közérdekeltséget ébresztett maga iránt.

Mindenki örömmel kapott e híren: a vallás, mint a lég és természet – közös gazdaggal, szegénnyel; azért gazdag és szegény egyenlő buzgó lelkesülést érzett, mely hevével ellenállhatatlanul ösztönzé őket részt venni az áhitat szent malasztjában.

Az edelényi egyház új orgonát nyert, s nagyszerű ünnepély készül annak felszentelésére.

Már napok óta beszéli a hír, hogy mily szép, mily fényes ünnepély fog az lenni, mint fel lesz koszorúzva virágokkal a gyönyörű új orgona, hány meg hány pap fog buzgó, áhitatos zsolozsmákat mondani, hány éneklő fogja zengeni a leggyönyörűbb énekeket, hány fehér ruhás és koszorús leányka az oltárt környezni, mint egy angyalsereg. S azután rázendül a zenés mise, melyben maga az öreg gróf fog orgonálni.

És a hintók, kocsik, a gyalog nép, mind sietve siettek a városka felé, hogy valamiképp el ne maradjanak ezen ritkán látott szép ünnepélyről. A hintókban az urak és asszonyágok öröm-moso-

lyogva tekintgettek egymásra. A kocsikban a jobb módú gazdák meg-megcsapdosták füрге lovaikat, hogy utána biztassák őket az elrobgó úri fogatoknak. A gyalog népség pedig, ünnepies öltözetében, sebes léptekkel haladt a gyepes mezőn végig, a fehér kötényes, lobogó ingvállas s felszalagozott leánysereg játékos cikázással úzi egymást, mindég-mindég közelebb a cél felé.

Egyedül az öreg koldus bandukolt a gyalogúton, lassacskán, el-elmaradozva egy mindig újabb-újabb népcsoport után. Talán egyedül ő nem tudta, hogy valami ünnepély van készülöben, s talán ha tudta volna is, nem sokat törődött volna az egésszel, mintha már régen elfelejtette volna, hogy neki is van joga ily ünnepély örömeiben részt venni. Talán az sem jutott már eszébe, hogy egykor ő mint bámult, dicsőített művész vett részt ily ünnepekben, sőt az sem jutott tán eszébe, hogy érzékeny meghatottságában egyszer ő maga mondotta egy darabjáról, hogy ő azt a mindeneket teremtő s mindenekre gondot viselő Úristen számára komponálta – Mi jutna már egy őrültnek eszébe, kit a múltból csak álmoként felcikázó téveteg emlékek még jobban-jobban belebonyolítanak zavaros képzeteibe. Melyik az álom? melyik a való? hogy tudná ő azt!

Míg ő lassan bandukol a városka szélén, az alatt már megtelik a templom ragyogó arcú s buzgó ajkú, áhítatos néptömeeggel, az ajtókon besuhognak a selyem ruhák s bekopognak a magos sarkú piros csizmák, s az orgona méla hangjai, mintegy a felhők magasságából alázengő túlvilági ének, a lég ringató karjain olvadozva terjengenek szét, más hang, más legkisebb nesz nem hallatszik az ünnepléses csendben, csak e szent, e kenetteljesen simuló hangok áradnak, ömlenek át mindenfelé az enyhe légben, mely e kis városka fölött pihen.

Az öreg koldus megáll, bámulva felüti fejét, mintha egy elrepülő álmod keresne maga körül; azután szemeit, füleit erőlteti a fölötte elterülő magasság felé, kopaszuló homlokát törölgeti, mintha eszmélni akarna, mintha érteni szeretné azon titokteljes rejtélyt, mely szelíd hálózatával borult reá. – Bámul, odamered, elámul; valami csodás, titokteljes zene lágy ringását sejti hangzani, azt sem tudja honnan, azt sem tudja merről; kételkedve néz az égre, ha vajon nem lát-e zengő angyalokat a felnyílt magasságban,

- kételkedve néz maga körül, keres... keres figyelmesen... de nem talál semmit. S a csodás, olvadó hangok mégis hallatszanak, s mihelyt egy lépést tesz előre, annál tisztábban, annál hallhatóbban - azután megint tesz egy lépést, megint egyet. Most már mosolyog, most már nemcsak hall, hanem érez is. S az öreg koldus a keblére simuló érzés által vonatni hagyja magát, a csodás-édesen olvadó hangok felé.

A templomban ezalatt, mint harmattól lehajtott virágkák, szépen leborulva imádkoztak a fehér koszorús leányok, áhítatos zengéssel hullámmozott az epedő ének ég felé, s mindezen hangoknál szebben, malasztosabban zengedett az új orgona, együtt a hangjaihoz simulva vegyülő zenés karral.

Az öreg koldust ez ének egészen odacsalogatta a templomajtóhoz, - ahonnan, mint valami előtte szokatlan, soha nem látott, soha nem hallott dolgokra, merő szemekkel és merő ajkakkal bámult befelé.

Mindenki át volt hatva: a buzgóság, az Isten szent színe előtt való leborulás gyönyöre jótékonyabb minden gyönyörnél. Midőn a kebel, lerázva magáról minden földi salakját, menekül minden csáb ingerlő izgatásaitól, minden aggodalom feszítő gyötrelmétől: megtisztul a lélek, megtisztul a szív, édes nyugalomban pihen meg mindkettő, s jötevő átszellemülésben érzi magát emelkedni az istenség szent eszménye felé.

Ezen hatást idézte elő az az édes hullámmozású zene, mely a szent falak között minden kebelbe odarezgé magát.

A zenészek magok is meg voltak hatva, a karvezetők, éneklők arcai ragyogtak, s maga az öreg gróf, amint ott ült az orgona mellett, az ábrándok magasztos világába tévedt, s nem is gondolván a földi létre, a légbe meredtek merengő szemei, s szárnyaló lelkét az áhítat kegyeletes élveiben gyönyörködtet.

Mindenki így át volt hatva, aki ott körülötte állott a karon. Azért senki nem vette észre azt a rongyos öreg koldust, aki lassanként oda fel, a karba vonatta magát a zene által. Egészen oda, a tisztán és drága ruhákba öltözött urak közé. Azután megállt az orgona mellett, az öreg gróf háta megett, s merő odaadással figyelve hangzatos zenéjére, le nem bírta többé venni róla szemeit.

Mintha oda lett volna szegezve, úgy állt ott meg mozdulatlanul, görcsös koldusbotjára támaszkodva.

Most elpihent a zene, utóhangjai elhalólag átrezgék a boltíveket s lassan-lassan elenyésztek, mint egy haldokló végsóhaja.

A lélek felébredt, feleszmélt ég felé szárnyaló álmaiból, s megkönnyülve visszazállott a földre.

E szünet alatt a karvezetők és éneklők siettek elmondani bókjaikat az öreg grófnak, ügyes és remek játékaért.

Még a botjára támaszkodó rongyos koldus is helyeselve intgetett fejével.

Ez ágról szakadt alakot még csak most pillanták meg, s csodálkozva néztek egymásra, mintha kérdeznék: hát ez hogy jutott ide?

A gróf is csodálkozva meredt rá szemével.

Némelyek szájalommal mosolyogtak rajta, mások pedig kellemetlennek érezték jelenlétét. Az emberek gyarlók, és különbözőtetést keresnek még Isten színe előtt is.

Nagyon elütőnek, nagyon különbözőnek érezték magoktól az öreg koldust.

Az öreg koldus nem is oda való volt, nem illett oda. Az öreg koldus rongyos és szennyes volt. Egy zsírtól keményedett rossz parasztkalapot tartogatott kezében, egy kopott szűrfoszlány volt nyakába vetve, az alatt egy gombtalan rossz fekete mellény, melyet úgy kaphatott valahol ajándékba, csakhogy tovább menjen; a rongyos csizmából kikandikáltak lábujjai s egy pár szurtos, durva, összerongyollott fehérnemű volt többi öltözéke... S arcának egész kinézése ily szurtos volt; kócos, rendetlen, deres haja összevissza kuszálva; szintoly rendetlen deres szakáll és bajusz fedte állát, arca és kezei pedig borítva voltak a szennyes úti porral. – S oldalán az üres vászontarisznya méltó kiegészítője volt e nyomorú alaknak.

Csakhamar az inasok közül egy, ki a kérdőleg bámuló urak szeméből ez ember ottlétének nemtetszését magyarázá ki magának, meg is mozdult a komornik, és odament szegényhez, hogy eltávolítsa, megfossa gyönyörétől. De szépen, szelíden bánt vele, mint ahogy Isten szent házában illik.

Azonban egy a karéneklők közül, Zomb, a kassai zenetanár, ki pár perc óta bámulva vizsgálgatá az alakot, egyszerre csak megrendül testében, izgatottan odamegy a komornikhoz, egy kézintéssel eltávolítja, azután pedig felhevülten szól az öreg grófhoz, aki bámuló szemeivel még mind e percig arra volt fordulva.

- Az istenért! Isten szerelmére! Méltóságos gróf... tudja-e, ki ez a koldus? ez senki más, mint a híres Csermák.

- Lehetetlen! szólta a gróf megrendülve és felkelve ülő helyéből.

Azután odalépett a koldushoz. Ránézett merően. A koldus bárgyúan tűrte.

El kellett fordulnia, hogy könnyeit letörölje.

Megösmerte.

Csakugyan Csermák volt.

Mint villany terjedt el a karon levők közt a hír, s mindenki kíváncsi szemeket fordított az öreg koldus felé. Az tűrte békével, nem bánta, sőt tán nem is tudta, mi történik körülötte, nem is tudta mily csodás, viharos érzelmeket költ fel. Megütődést. Megdöbbenést. Szánalmat és még könnyeket is.

A gróf nem érzett többé erőt magában, hogy az orgonát kezelje; felszólítá maga helyett Zombot, az sem érzett magában elég nyugodtságot. Egy harmadikra kellett ez utolsó játékot bízni.

Keblök megkönnyült, midőn az utolsó zengés elhalt, sietve tolultak ki a templomból; nem vitték, hanem úgyszólván karjainkon emelték magokkal az öreg rongyos koldust.

Egész diadalmi menet volt ez, sürgő-forgó örömpesésekkel és ezek zajos nyilvánításával.

A csodálkozó népség el nem tudá gondolni, mit akarhatnak a gazdag urak e rongyos öreg koldussal, hogy egész tisztelettel veszik körül, s a legszebb hintóba segítik felülni s mintegy diadallal viszik a kastély felé.

Nem értettek ők abból a hangos kiáltásból semmit, amelyet annyiszor hallottak ismételve. Meglehet, gondolák, idegen nyelven van, azért nem tudják mit jelent:

- Csermák! Csermák.

Abban a pillanatban pedig, amint Csermák a hintóba felült, egy másik hintó felől, melybe négy deres ló volt fogva, elfojtott sikoltást hallhattak a közel levők, s ugyanazon pillanatban láthat-

tak is egy megrettent nőt, aki izgatott gyorsasággal szökött be a batárd ajtaján, s onnan kihajolva lázas sebességgel szólott a kocsisnak:

- Ne... ne!... most már ne a kastélyba, hanem haza... haza... gyorsan... gyorsan!...

A nő, ki az iménti jelenetet rémülve látta s nagy erejébe került, hogy le ne rogyjon, most a hintóban elirtózó kétségbeeséssel csapta arcára kezzeit.

- Hogy érdemleném én meg!... Istenem! hogy érdemelném én meg a boldogságot. Nem! nem! én nem érdemelhetem azt.

A hintó elszárguldott, sebesen.

A kastélyba érve pedig, az öreg rongyos koldus, mint egy kis gyermek, gyámolító, gondos kezeknek adaték által, mivelhogy a nagy ebédnél kelle megjelenie. Kifürösztetett, kimosdattatott, körmei levágattak, kócos hajzata kifésültetett, megnyíratott, haja megkenetett, szakálla szintén. A gróf legszebb, legdrágább ruháit küldé számára a szobába, ahol az átvarázsló műtét végbement.

És egy pár óranegyed múlva Csermák csinosan, úriás külsővel jelent meg, s mondhatni némi gavallérság volt rajta észrevehető. Vagy tíz-tizenöt évvel megifjodva látszott lenni.

Viselete illedelmes és finom volt s azon percekben úgy vissza tudá találni magát ily körbe, mintha abból soha nem is távozott volna. Nem tudták róla, hogy csak egy gép az, ami így cselekszik.

Ebédnél a gróf a legkiválóbb, legmegkülönböztetőbb helyek egyikére ültette. Mindenki szeretettel és tisztelettel igyekvék elhalmozni. Tartozásukat érzék ez által leróva lenni, mellyel a dicsőséget érdemlő nagy művész iránt kötelesek. Kárpótolni szereték volna őt e percekben mindazon méltányló figyelemmel, melyet már oly régen nélkülözött.

Szánalom és könny nélkül nem is tudtak erre gondolni.

Hogy a kéz, mely hajdan, aranyozni érdemes vonóval, csodás, nagyszerű művészete hatalma által nemcsak könnyeket csalt ki a szemekből, nemcsak egekig lelkesített, hanem hírnevével, dicsőségével messze vidékeket ragyogott be, s e hírnevet, még a kis haza határain is túl, vitte a művészet nagy, fényes világába, - ez a kéz most egy görcsös dorongot vonszol koldusbot gyanánt; hogy a fő, mely babér, borostyán koszorúkat érdemelne, minden ékes-

ségül egy kuszált szennyes hajtömeget hordoz, egyedüli párnáját, melyre pihenni lehajtsa magát.

Hátha még azt tudták volna, hogy e főben egy szerencsétlen, örök-izgatott lélek cikázva új háborgó, nyugtalan gondolatokat, – melyek aztán nem pihenve soha, viszik, ragadják magokkal, és üldözik, mint a barangkórót a szél, úgy, hogy nyugodalma soha nincsen, és örök vándorlása, örök kóborlás a sorsa.

Azután sejtették ezt is, és még jobban sajnálkoztak keserű sorsán.

S elgondolkoztak a sors felett, mely sokszor a dicsőség legnagyobb férfiaiit sújtja méltatlanul legszörnyűbb csapásaival.

Néha még az élet megadja a szenvedésnek elégtételét, a magasztos elismerést, a dicsőséget. Sokszor azonban csak a halál.

Fájón mosolyogtak magokban, ha elgondolták, hogy e jelenet csak halvány színezete annak a megdicsőítésnek, csak egy kis eltűnő perccskéje a boldog és diadalban sugárzó életnek, melyet e szegény megtört lélek érdemlett volna.

Épen ezért mennél szebbekké, mennél boldogítóbbakká igyekvének tenni neki e perceket. Szivességeikkel halmozák el, melyekből a szerető ragaszkodás nemes vetélkedése sugárzott ki.

Ebéd után pipát nyújtottak neki, s ő ismét visszaemlékezett báró Podmaniczky pipáira, – újra előhozogatták régi révedező emlékeit, s e szavai összevisza zavartságában legjobban elárulá megroncsolt lelkét.

Most nyájas mosollyal közelgett feléje a gróf, háta megett tartott kezeiben még mintegy rejtegetni ohajtva előtte a hegedűt.

A gróf szelíd kérést intézett hozzá, hogy játszanék valamit.

Csermák búsan és tagadólag rázta meg fejét.

A gróf mély sajnálkozással ütődött meg s szinte félve, vonakodva ismételte kérését.

Csermák kérlelhetetlen maradt.

De volt ott egy, aki gyengéit jól látszott ismerni, aki őt a templomban felismerte: Zomb, a zenetanár, ki még mind e percig azon érzelm hatása által hagyá hullámoztatni kebelét, melyben a szánakozás fájdalma s e percek enyhe öröme, jótékony megindulása volt összevegyülve.

Ez elevenére tudott tapintani.

Tréfás mosolygással szólott hozzá:

- Csermák úr azért nem akar játszani, mert nem tud!

Erre Csermák riadva ugrott fel, szemei villámként ragyogtak, és dacos gúnnyal szólalt meg:

- Mit? én nem tudnék!..

A gróf nem rejté el többé a hegedűt, ott tartá maga előtt a kezében.

- Hol? hol van az a hegedű? kiáltott Csermák lázongó túzzal, s meglátva a gróf kezében, mohó sebességgel átvette, álla alá szegezé s míg arca és szemei lángolva égtek, a vonót ráilleszté a húrokra és végigszaladt vele rajtok.

Csak az első vonásra már megrendült mindenkiben a szív, a vér, a lélek.

Ezután megzendült a remek hegedű.

Milyen egy játék volt az! A fellázadt Csemák minden művészi erejét össze látszott szedni, mintha önmagát felül akarta volna múlni a nagyszerű hangok- s nagyszerű vonásokban. Nem sírt - nem rítt... hanem nyögde, jajgatott a hegedű; a négy kis húr oly csodás, oly érzelmes panaszokat zengett, mintha a legnagyobb fájdalmak, érzelmek önmagok beszéltek volna. Mintha hattyúk zengették volna haldokló dalaikat, mintha párjavesztett fülemilék kara zengte volna siralmas fájó panaszait, mintha angyalok serege sírt volna.

S a hegedű, panaszló, síró hangjaival, zengett elandalítón, bűvös-bájosan, mint a tündérezene, melyhez habléányok énekelnek, melynek hangjai messze, messze távolról magokhoz csalogatják a tenger ringó hajóit, lecsendesítik a vihart, elűzik az égről a borús felhőket, elnémítják a haragvó ég mennydörgéseit, megrendítik a kemény szirteket, és megszelídítve csalják fel a tenger mélyének haragos szörnyeit. Ily hangokra megindul minden; ég-föld felmosolyog. Az emberek keble túlárad a nemes, édes megihatottság gyönyörteljes érzelme által, s megtelve, kiözönli magát a szem könnyeiben.

Mindenki el volt fogulva, mindenki sírt.

- Én hallottam Rode-t Párisban, de ily vonása még neki sem volt - szólt az öreg gróf környezőihez fordulva; - még neki sem volt ily vonása.

Ezután ráhúzta Csermák a toborzót, hogy szinte látta a képzetet ama cifra lábmozgásokat, melyek e hangokat sarkantyúpengésekkel kísérni szokták. Jött a friss: abba meg mint villám vágott bele, szilaj hangok riadtak fel a húrokon, szinte félni lehetett, hogy ily kemény, kitörő ráadásokat nem áll ki az a gyenge száraz fa, amit kezében tart, hogy ott összetörik, összeomlik a kezében, vagy minden húrja felpattog a merész kitörésekben.

S midőn a zene elhallgatott is, sokáig senki sem bírt feleszmélni meghatottságából.

Mélyen hallgattak; ki sírt, ki bámult, ki pedig feszengett örömeivelében.

Csak egy fiatal gróf fiú a vendégek közül nem bírta visszatarítani felfokozott érzelmeit. A gyermeki őszinte öröm leghamarabb talált rést magának a kitörésre. S hogy ne talált volna egy olyan gyermek keble, kit már ily zsenge korban is úgy meghatott a zene.

A gróf fiú, – igazi tiszta, őszinte gyermeki örömmel, büszkén mondvá szívéből, hogy azt úgy hatotta meg a zene, mint magyar szívet, – odalépett Csermákhoz, s mielőtt az még csak sejdítette volna is mit akar, kezét ajkaihoz emelte és megcsókolta.

Az egész társaság mintegy e jelre látszott eszmélni, és ekkor tört ki mindenfelől a rivalgó „éljen”.

Csermáknak olyan kedve derült, amilyen már régen nem volt, és eljátszott egész éjfélig.

Másnap azután még arra is rá lehetett venni, hogy a templomban is zenéljen az orgona mellett.

A grófnak nagyon jól esett, hogy erre rábírhatta; ez egyszerűen ellenképe volt a tennapi napnak, s a művész újólág dicsőíté magát játékában.

Azonban innen egyszerre csak eltűnt, és senki nem vehette észre még csak azt se, hogy merre, hova lehetett.

A gróf rettenve kerestette, de mindhiába.

Nem találták sehol.

A háborgó lélek riadt fel megint, mely ha megpihen is egy pár pillanatra, azután ismét fellázad kérlelhetlen nyugtalansága – és visz, ragad magával.

A szívben, a lélekben van az, ami legjobban üldözi; az üldözi a szegény örültet is maga előtt, szüntelen fülébe zúgva:

Menj! menj!

S a szegény csavargó, maga sem tudja miért, – hanem megy, maga sem tudja hova – hanem megy.

Jön az éj. Lenyugszik, lepihen... s azután álmában megint elképzeli valamit, mintha valamely titkos parancsszót hallott volna megdöbbsenni lelkében... és fölkel... és megy tovább! tovább!

S a szegény csavargó sok utat, földet bejár, s a szegény csavargó megint csak a régi rongyos csavargó...

Hol itt! hol ott! Egy helyen nincsen maradása.

Ma itt, holnap megint tovább, s azután innen is eltűnik. Még akad valaki, aki beszél róla, hogy itt meg itt látta, ilyen meg ilyen rongyos öltözékben.

Azután elmúlik megint jó darab idő, s azután még csak az sem akad, aki valamit tudna felőle mondani, – aki megmondhatná felőle, hogy hol s merre jár.

Eltűnt... elenyészett nyom nélkül, mintha valahol a föld nyelte volna el.

– De hát hová lett?

– Hová? Hová?

Ki tudja azt? ki számol arról, hova lesznek, hol halnak el a légmadarai?...

* * *

Csak hosszú évek múlva tudja meg a haza, hol teltek el a nagy művész utolsó napjai.

Csak hosszú évek múlva olvassuk, hogy a veszprémi sírkertben, egy sír fölött, ahol szobornak kellene állani, egyszerű sírkő jegyzi a kiszenvedett művész porladozó hamvait.

Így szól a tudósítás:

„Veszprém délkeleti nagy temetőjében, közel a csinos kápolnához, egy már félig beomlott sír fölött áll mintegy 4 lábnyi magas homokkő emlék, melyen következő sorok olvashatók:

CSERMÁK ANTAL,

több jeles magyar nóták szerzőjének porai
felett. Ki meghalt LI. esztendejében.

Oct. XXV. MDCCCXXII.

A nemzeti csinosodás kedvelői által emeltetett.

MDCCCXXVI.”